

Az 1944-es magyarirtás első kárpótlásának várományosa

Mérey-Zagyva Emma pert nyert a Szerb Köztársasággal szemben A precedens értékű kártérítési ítélet még nem jogerős

Mindössze néhány perc leforgása alatt zárult le 2012. január derekán a zombori Alapfokú Bíróságon Mérey-Zagyva Emmának a Szerb Köztársasággal szembeni kártérítési pere. A felperes nem anyagi kártérítést követelt az átélt fájdalom, félelem és megaláztatás okozta károk megtérítésére, ugyanis édesapját, **Mérey István** zombori szíjgyártót, nyergest és bőrdíszművest 1944. december elején a partizánok a szeme láttára elhurcolták, majd kivégezték. Az akkor tizenöt éves Emma édesanyját később koholt vádakkal börtönbe vetették, ő pedig nevelőszülőkhöz került. Két házukat, tanyájukat az állam elkobozta.

Mérey-Zagyva Emma az első adandó alkalommal elindította édesapja rehabilitációjára vonatkozó követelését, és Szerbiában Bozóki Antal ügyvéd segítségével elsőként kapott ítéletet édesapja rehabilitációjáról.

Ezt követően a zombori Alapfokú Bíróságon nem anyagi jellegű kártérítésért folyamodott, noha anyagi jellegű kártérítési igényei is vannak, hiszen a hatóság a család számos ingatlanját is indokolatlanul elkobozta.

Az idén január 10-én kelt ítéletben a bíróság nem tartja illetékesnek magát a felperes anyagi kártérítési követelésében, ezért elveti azt, viszont a nem anyagi kártérítési követelést részben helyben hagyja. Összesítve a Szerb Köztársaság pénzügyminisztériuma 15 napon belül köteles Mérey-Zagyva Emmának az édesapja elvesztése, a lelki megrázkódtatás és fájdalom kártérítése fejében 730 000 dinárt, valamint még 31 500 dinár bírósági költséget megfizetni. Az ítélet viszont nem jogerős, február 8-án ugyanis a Szerb Köztársaság megfellebbezte Vesna Vujinović bírónő ítéletét. Az ítélet ennek ellenére megnyitja azok előtt a jogi követelés lehetőségét, akik dokumentálják a felmenőik elvesztése által okozott károkat, fájdalmat, veszteséget.

Az éveken át húzódó pereskedés eddigi kimenetele kapcsán Mérey-Zagyva Emma a következőképpen elevenítette fel a családját érintő 1944-es eseményeket.

Minden évben kötelezően készült közös fénykép: fölül a vezető segédek: Nikola Čurčija, Marijan Grizelj, Link Mátyás, alul Mérey Istvánné Keller Emma, ifj. Mérey István, Mérey Emma (5 éves), idősb Mérey István

Életeket mentett, kínhalál lett a sorsa

A zombori Mérey István szíjgyártó mester lélekszakadva sietett a második világháború elején a magyar hatóság által falhoz állított szerbek megmentésére, akik néhány év múlva – megsejtvén a megtorlás előszelét – írásban adtak neki erről tanúsítványt. A papír nem mentette meg az életét: 1944. december 11-én a partizánok elhurcolták, soha nem került elő. Röviddel rá teljes vagyonát elkobozták, feleségét, amikor egzisztenciát próbált teremteni a gyermekeinek és magának, bebörtönözték. Mérey Istvánt 2007-ben rehabilitálták, leszármazottait viszont mindeddig nem kárpótolta az állam.

Zombor a második világháborúban hosszú ideig frontközelben volt, és itt tartott legtovább a partizánmegtorlás. Máshol már 1944 novemberének második felében leállították a tömeges kivégzéseket, Zomborban még a következő év februárjában és márciusában is tűntek el emberek azok közül, akiket ötvenfős csoportokban kényszer-munkára vezettek. A város gyakorlatilag gyűjtőtáborként működött 1944. október végétől december elejéig, ide hurcolták a környék szinte teljes férfilakosságát. A hír-

hedt Kronich-palotában működött a Zombori Térségparancsnokság bírósági tanácsa, és az épület pincéjében hónapok át dúlt a kíméletlen tortúra. A kutatók rendelkezésére álló adatok szerint összesen 5650 személyt vertek agyon, kínoztak halálra, löttek a Dunába, a Ferencsatornába, a lóversenytéren vagy a disznólegelőn előre megásatott gödrökbe, közülük mintegy 3000 magyar férfi volt. Köztük volt **Mérey István** szíjgyártó mester is.

– Tízéves voltam, amikor 1944. december 11-én két partizán azzal csalta ki apámat a házból, hogy a szomszéd utcában elakadt egy szállítmány szalmájuk, segítsen kitolni a szekeret a kátyúból. Apám még visszanezett rám, majd a két partizán maga közé ültette a szekéren, és soha többé nem láttuk. Se öcsém, se anyám nem vette észre, hogy elhagyta az udvart, csak tőlem búcsúzott el a pillantásával – meséli **Mérey-Zagyva Emma**. – A Kronich-palotába hurcolták, egy-két napig vittünk neki enivalót, de hamarosan szóltak, hogy feleslegesen tesszük, ne menjünk többet. Később az a hír járta, hogy a bori ércbányába hurcolták kényszermunkára, anyám oda is utána ment, de nem találta. Akkorra már régen jeltelen sírban nyugodott, de halálát nem volt mi alapján anyakönyveztetni.

Senki sem tudja, mi lehetett a negyvenkét évesen meggyilkolt mesterember bűne. A lószerszámot, női táskákat és kesztyűket készítő műhelyében a Zomborra addig jellemző tolerancia jegyében szerb, horvát és német vezető segédek dolgoztak: Čurčija Nikola, Grizelj Marijan és Link Mátyás. A magyar hadsereg bevonulásakor az ő ötletére az ő segédei földték le ponyvával a főutcán I. Péter király szinte frissen felállított lovas szobrát, nehogy annak látványa indulatokat váltson ki a magyar katonákból. Amikor megtudta, hogy a hatóságok közismert szerb személyeket állítanak elő a kivégzés nem titkolt szándékával, lélekszakadva kerékpározott be tanyájáról a városházára, ahol életét kockáztatva vállalt garanciát a letartóztatottakért, és mentette meg őket a biztos haláltól. Ezek a szerb lakosok azzal igyekeztek meghálálni Mérey István tettét a háború fordulatainak láttán, hogy 1944. november 12-én egy mindegyikjük által aláírt okmánnyal igazolták, hogy neki köszönhetik életben maradásukat. Egy hónapra rá Mérey István már valószínűleg halott lehetett. Gyilkosai az előző nap délutánján esélyt se adtak neki, hogy magához vegye az igazolást.

Lánya, Mérey-Zagyva Emma 2007 júniusában Bozóki Antal ügyvéd közbenjárásával követelte édesapja rehabilitálását, amiről a zombori körzeti bíróság már november 25-én tárgyalta, és megállapította, hogy Mérey István politikai vagy ideológiai üldöztetés áldozatául esett. A reha-

bilitálás megtörtént, a kártalanítás viszont nem. A család két házát, tanyáját és földjét 1945. december 15-én a járásbíróság végzése alapján elkobozták. Mindezek tetejében az özvegyen maradt édesanya igyekezett továbbvinni a műhelyt, de valamelyik jóakarója beköpte, hogy börtortallékkal rendelkezik, amit utána a rendőrség annak rendje és módja szerint megtalált, az asszonyt szabotázs vádjával három évre a lehetetlen körülmények közepette működő požareváci börtönbe zárták. A gyerekek, Emma és István öccse étlen-szomjan maradtak, a bátrabb rokonok támogatása nélkül maguk is odaveszhetnek volna. Útlevelért folyamodtak, hogy kiköltözhesse a Svájcban élő rokonsághoz, de soha nem kaptak úti okmányt.

– 1990-ig egyáltalán nem beszélhettünk a történetekről, tabu volt, mi pedig, az áldozatok családtagjai kiközösítettnek számítottunk. Nagyon sokunk az 1944-es téli éjszakák sötétjében elveszítette édesapját, de Hajnal Rózsa barátnőmnek például mindkét szülője odaveszett a partizánterror idején. Mi, a gyerekek érinthetetlennek számítottunk, a magyarok kerültek, nehogy közeledésükkel bajt hozzanak a fejükre, a szerbek meg előítéletekkel voltak irányunkban. Társaimmal egyetemben befejeztem a gimnáziumot, szemrevaló lány voltam, de hiába mentem a korzóra, remélvén, hogy valaki majd táncba visz, csak a magány és a megaláztatás jutott a „háborús bűnös” gyerekének. Apámat, emlékéért rehabilitálták, de az én emlékezetemet nem lehet kárpótolni. Ami viszont visszajár, azt visszakövetelem – panaszolja Emma asszony, aki jelenleg Tibor fiával Magyarországon, szociális segélyből él.

Kukoricatörésre indultak, kínhalál lett a sorsuk

Emma asszony fájdalmas élettörténetének része az is, hogy későbbi férje, **Zagyva Sándor** egyike azon három gimnazistának, aki megmenekült a város magyar lakosságával szembeni gigantikus megtorlásban részt vevő partizánok karmai közül.

Az 1944/45-ös partizán vérbosszú, a magyarirtás zombori eseményeit részben föltárták a kutatók, a tanárnőkkel együtt megölt gimnáziumi osztály története sem ismeretlen a vonatkozó irodalomban, viszont a városban keveset tudnak róla, mert a többi vérengzéssel együtt ez is tabutémának számított, a kényszerű hallgatás nyomán a történet nem öröklődött át a családokban. Mérey-Zagyva Emma viszont sokat hallott róla férjétől, dr. Zagyva Sándortól, aki harmadmagával úszta meg a tortúrát és kivégzést¹.

¹ Mérey-Zagyva Emma megboldogult férje, Zagyva Sándor elmondása nyomán közölte a történetet. A kutatások és más visszaemlékezések, Kovács József és Matuska Márton tényfeltárásai kevesebb áldozatot említenek, azokat a fiúkat, akik Eszes Emma osztályfőnöknő kérésére vállalták a kukoricatörést. Az osztályfőnöknő is a megtorlás áldozatául esett. (Kovács József közlése.)

A zombori gimnazisták 1944-ben tanárnőikkel. Közülük többen a disznólegelön végezték. Életben maradtak: Zagyva Sándor, Zuffa Lajos (Öcsi), Sztrilich János (Móci). Feltételezhetően ez az egyetlen, 1944-ben készült fotó maradt fenn a gimnáziumi osztályról.

– Tizenöt-tizenhat esztendőös fiúk jártak az osztályba, három Magyarországról érkezett fiatal tanárnő is foglalkozott velük, köztük az osztályfőnöknő, valamint a Walter patikus felesége, akkor volt hatvan napos kisbabájuk, 1944 őszén. Nem volt tanítás, mert a gimnáziumot hadikórházzá alakították. Egy Bošnjak nevezetű nagygazda panaszkodott, hogy december elején még nincs betakarítva a kukoricája, erre az osztályfőnöknő munkaakciót szervezett, hogy a magyar fiúk ne látatlanokodjanak a partizánok között, hiszen csábították őket a fegyverek. A tanárnő végigjárta a szülőket, hogy engedjék el a fiúkat egy hétre, mert nincs férfikéz, ami betakarítaná a termést. A gazda jó szállást, bőséges ellátást ígért. Az indulás napján a későbbi férjem belázasodott, az édesanyja nem engedte munkára, az édesapját napokkal korábban elvitték a partizánok. **Sztrilich János** édesapját is elvitték, őt az anyja nem engedte munkára. **Zuffa Lajost** meg az apja nem hagyta menni, azzal a kifogással, hogy akad munka a saját gumijavító műhelyükben.

Mi történt a többiekkel?

– A többiek kigyalogoltak a birtokra, ahol a gazda, a fia és a béres elhelyezte a fiúkat, megetette, és korai nyugovóra küldte őket, hogy másnap idejekorán nekilásanak a munkának. Este kilenc óra tájban a béres jelezte, hogy szerbül beszélő fegyveres emberek közelednek

a tanyához. Négyen-öten voltak, de egy nő parancsolt. Érdeklődött, miféle gyülekezet van a házban – tehát valaki följelentette a gazdát –, majd megparancsolta a fiúknak, hogy szedelőzködjenek, bekísérik őket a városba, igazolják majd magukat a laktanyában, ott megalusznak és másnap reggelre visszahozzák őket a kukoricaföldre. Bekisérték a gyerekeket, többet soha nem látta őket senki. A béres viszont megbújt a latrina mögött, reggelig elő se mert jönni, teljesen összefagyott. Akkor berohant a városba, és értesítette a Bošnjak gazda feleségét, hogy se a gimnazisták, se a fiatal, se az idős gazda nem érkezett vissza a tanyára.

Ezek szerint a béres volt az egyetlen túlélő.

– Igen. A többiek sorsáról a következőket tudom. A gimnáziumban volt egy remek tanárnő, Kalcsán Maca (Mária). Mivel a kórházzá vagy laktanyává alakított gimnáziumból minden föleslegeset kidobáltak, a padokat a katonák eltűzelték, Maca tanárnő rendkívül féltette a fizikálaboratóriumát. A második emeleten volt a fizikaszertár, és onnét hordta haza hátizsákban az értékeit. A második emeletről be lehetett látni a négyszögbe épített rendőrlaktanya udvarára. Azt látta, hogy az udvarba befarolt egy kamion, és a börtönből vezették elő az összevert, egymást támogató fiúkat, csak a Keller-gyereket ismerte föl, azt is azért, mert legmagasabb volt

az osztályban, meg az ugyancsak megkínzott kolléganőit. Úgy dobálták föl őket a kamionra. Átvitték őket a Kronich-palotába, ahol tovább kínozták őket középkori kínzásokkal, az örült ember módszerével. Éjszaka pedig kivitték őket a disznólegelőre. Oda minden éjszaka kivittek három magyar embert, megásni a gödröket a halálra kínoztak elföldelésére, így történt, hogy Anti nagybátyámnak kellett megásnia a bátyja sírját, amit csak évek múltán mert bevallani a szüleinek. Egy évre rá láttam a nagybátyámat, teljesen megöszült az átéltek miatt.

Hallott egyéb történeteket is a zombori magyarirtásokról?

– Számtalant. Amikor anyám 1946-ban vagy 47-ben újra megnyitotta a műhelyt, akkor már csak foltozóként és szíjgyártóként, nagyon sok nő járt be hozzá, és mesélték egymásnak a tragédiáikat. Erős Pista például szó szerint a sírból menekült meg. Megtermett, nagydarab vendéglős volt. A fiával, aki később mormon pap lett, egy osztályba jártunk. Az apját éjszaka elvitték, napokon át ütlegelték, volt egy terem, ahol a partizánok tökrészen verték az embereket. Ő mesélte, hogy egy csoportban volt édesapámmal, akinek eltörték a bal karját. Amikor megelégték a tortúrát, gatyára vagy meztelenre vetköztették a férfiakat, csuklóiknál fogva dróttal egymáshoz kötötték őket, és 20–30-as csoportokban vezették őket

a megásott sírokhoz a disznólegelőre. Pista bácsinak útközben sikerült megoldania a drótot. Amikor rájuk emelték a fegyvereket, a lövések eldördülése előtti pillanatban hanyatt vágta magát a gödörben. A többiek golyót kaptak. Amikor minden elcsendesedett, hála maradék erejének, áttörte magát a hullákon és a vékony földrétegen. Hazarohant, fölöltözött, és átszökött Bajára. Két év múlva jött haza, és föladta magát az UDBA-nál. Megfenyegették, hogy a történetekről soha senkinek nem beszélhet, mert különben a családját elnyeli a sötétség. Ő volt az egyetlen, aki megmenekült a Kronichból. Zomborban egyetlen esetről tudok, amikor a feleséget is elhurcolták a férjével. A Hajnal családnál orosz katonák voltak bekvártélyozva, és az asszony reggel felkelt, hogy reggelit készítsen. Kötelező volt. Két partizán beállított, és a gazdát kereste. Hajnal Árpád bácsi előjött, ő asztalos volt. A felesége kilépett a konyhából, és kérdezte, hova viszik a férjét, erre őt is elvitték. Úgy dobták be a lépcsőkön a pincébe, majd a férjét megkötötték. Az asszonyt megerőszakolták, szexuális tortúrának vetették alá, majd előbb levágták az egyik, majd a másik mellét, de még élt. Éjszaka gumike-rekű kocsin tolták ki a disznólegelőre. Ezt is Erős Pista mesélte. Hát mondja, hogyne lenne ilyen élmények súlya alatt az ember gyermekkorától kezdve depressziós?

